

Värsjö kapell

Lunds stift

Fasad mot sydväst.

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

KRISTINA SIMONSSON, 2016-11-21

jais
arkitekter
—

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Värsjö kapell

Skånes Fagerhults församling, Örkelljunga pastorat, Åsbo kontrakt, Lunds stift, Skånes-Fagerhult socken, Örkelljunga Värsjö 6:60, Örkelljunga kommun, Skåne län, Skåne

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Skånes Värsjö ligger nordöst om Örkelljunga i skogsbygden i nordvästra Skåne nära gränsen till Halland och Småland. Landskapet är kuperat och skogrikt med inslag av småbruten åker- och betesmark och flera sjöar.

Från 1000-talet och framåt började etableringen av byar och ensamgårdar i trakten. Vid denna tid ökade temperaturen vilket kan ha bidragit till bättre förutsättningar för odling. En annan orsak till befolkningsökningen var järnframställning som 1100-1600 var en viktig näring. Här fanns sjö- och myrmalm samt skog till bränsle för att utvinna järnet. Runt Fagerhult och Värsjö finns ett sextiotal platser med slaggyfnd från järnhanteringen. När Skåne blev svenskt upphörde den skånska järnframställningen. Jordbruk i skogsbygden har aldrig varit huvudnäring utan vid sidan om boskapskötsel har olika binärningar som kolning, tjärning, hantverk som vävning och tillverkning av redskap, korgar mm bidragit till försörjningen. Från medeltiden växte en by upp vid Värsjöns nordvästra strand. Fram till skiftet på 1800-talet var den brukade marken delad i smala remsor till olika gårdar. Skogen och myrar var samfällade för alla i byn. Vid skiftet delades marken i större enheter, gårdar flyttades från bykärnan och ny mark odlades upp.

Samhället Skånes Värsjö består dels av den gamla bondbyn Värsjö intill sjön och dels stationssamhället som växte fram efter 1890-talet när järnväg och station byggdes. Byn expanderade då med nya bostäder och verksamheter. I början av 1900-talet fanns det bland annat tre affärer, flera pensionat, snickeri, möbelfabrik, kvarn och bryggeri. Järnvägen innebar nya arbeten och ökad inflyttning.

I dagens by med cirka 100 invånare finns bland annat ett B&B, en bilverkstad och ett medborgarhus. Byggnaderna är mestadels enfamiljs trähus. Järnvägen är nerlagd och omgjord till cykelväg. E4:an går mellan Värsjö och Skånes Värsjö stationssamhälle.

Kyrkoanläggningen ligger i stationssamhället omgiven av äldre hus med stora

trädgårdar med höga träd. Tomten är omgiven av vägar åt söder och öster.

Kyrkobyggnaden

Värsjö by tillhörde fram till 1952 Röke socken och församling. Till Röke kyrka var det 17 km, till Fagerhult bara fem km. Ända sedan 1870-talet önskade Värsjöborna tillhöra Fagerhult socken men fick inget gehör för det till en början. Värsjöborna önskade sig också en kyrka i sin egen by och 1929 skänkte lantbrukare Christiansson en tomt där en gudstjänstlokal kunde uppföras. Byborna samlade in en del pengar och församlingen bidrog med resten för att kunna bygga kyrkan. Till byggmästare utsågs N P Bengtsson i Värsjö. Kyrkan invigdes 1931 av biskop Edvard Rodhe. I kyrkan fanns kyrksal, samlingsal och på ovanvåningen en bostad till vaktmästaren. Ett par år efter invigningen byggdes kyrkmuren.

1962 tillkom den fristående klockstapeln på tomten.

En kamin har tidigare stått längst bak i kyrksalen, numera värms kyrkan med element. Förmodligen 1967 har interiören och inventariernas färgsättning ändrats till mer blått, rosa och grått, tidigare gick färgskalan mer i brunt. Fasaden är vid någon tidpunkt målad med en tät färg som gör att färgen flagnar.

1975 byggdes ett tak och vindskydd över entrétrappan. Ny ytterdörr och ny trappa gjordes, båda med annorlunda utseende än tidigare. Ett korfönster sattes in i kyrksalen.

Omkring 2015 lades nya takpannor på norra takfallet. 2016 har panelen på övre västra gaveln förnyats. Vid inventeringen i september 2016 pågick arbetet med att rensa krypgrunden, ta bort isoleringen och förstärka det skadade bjälklaget med bärlinor och stolpar. Dränering runt huset planeras.

Exteriör

Kyrkan är en vinkelbyggnad i ett och ett halvt plan. Samlingsal och kyrksal hänger ihop och ligger i det närmaste i väst-östlig riktning. Till den är kopplat en entrédel i vinkel i söder. Stommen av trä står på en gråmålad gjuten krypgrund. Fasaden är klädd med gulmålad locklistpanel med vitmålade fönsterfoder och vita breda knutbrädor. Fönstren i kyrksal och samlingsal är höga småspröjsade vita tvålufts fönster av trä. Dessutom finns ett högre blyspröjsat korfönster. På ömse sidor om entrén finns åttkantiga fönster med radiell spröjsning. Fönsterbläcken är av vit plåt.

Kyrkan har en ingång. Dörren skyddas av ett litet vindskydd och skärmtak med tegelpannor som byggdes 1975. Dubbeldörren är klädd med träpanel och har överljus.

Tidigare satt här en högre dörr uppbyggd av ramverk och speglar. En trappa med smidesräcke leder till dörren.

Taket är sadeltak med röda enkupiga tegelpannor. Vindskivorna är brunmålade med bruna täckplåtar. Takavvattningen är av brun plåt. Gavelspetsarna kröns av metallkors.

Fasad mot sydöst.

Fasad mot söder

Interiör

Från en litet vindfång med klinkergolv nås kapprummet. Därifrån finns ingångar till samlingsalen, kyrksalen, kök, förråd och en trappa till övervåningen med en lägenhet. Samtliga dörrar i byggnaden är spegeldörrar med ramverk med fyllningar. Foder runt dörrar är profilerat. I kapprummet är golvet lackat brädgolv, väggarna har bröstpanel med målat ramverk och fyllningar av brunlaserad plywood. Längs väggarna står bänkar och ovanför finns klädhängare från byggnadstiden.

Kyrksalen

Rummet nås dels från kapprummet och dels från samlingsalen.

Kyrksalen är ett brett, rektangulärt rum med fönster på långsidorna och ett vinklat innertak. Golvet är lackat brädgolv med röda gångmattor. På väggarna sitter bröstpanel med grått ramverk och fyllningar av betsad eller laserad brun plywood. Ovan panelen är målat svagt rosa på pappspända väggar. Taket är målat ljusblått. Mellan vägg och tak löper en mörkare blå list.

Öppna bänkar står på ömse sidor om mittgången. Framför bänkarna på södersidan står dopfont och ljusbärare, på norrsidan piano och ambo. Fönstren är indelade med profilerade smäckra spröjsar, glaset är skimrande glas.

På väggarna sitter lampetter av mässing med glasglober från 1950-talet. I taket hänger fyrkantiga lamplyktor med pyramidtak. Lamporna hänger två och två i en träregel som är upphängd i taket med två metallänkar.

Koret som är en del av kyrksalen ligger ett steg högre än långhuset och avdelas med altarringen med två grindar. Vid ytterväggarna är symmetriskt placerat predikstolen

och inbyggnad för orgeln, dessa står ytterligare ett steg högre. Predikstols- och orgelinbyggnaden är likadana och är uppbyggda med samma utseende som panelen på väggarna med gråmålat ramverk och fyllningar av brunlaserad plywood. Panelen på korväggen är högre än på övriga väggar. Altaret står intill väggen och ovanför finns ett högt och smalt korfönster.

Långhuset mot altaret.

Kyrksalen förbinds med samlingsalen med två stora öppningar som kan stängas med vikedörrar av trä. Vikedörrarna är utformade som övriga dörrar med ramverk och fyllningar målade i vitt. Samlingsalen har brädgolv och panel på väggarna som kyrksalen men ramverket är målat vitt. Ovan panelen är en textiltapet. Rummet är möblerat med bord och stolar för servering och en orgel. Längs väggarna står bänkar. På ovanvåningen finns en obebodd lägenhet på ett rum och kök plus ett rum ytterligare en trappa upp. På golven ligger linoleum och väggarna är tapetserade.

Taklaget ovan kyrksalen består av sparrar, ett hanband och snedsträvor mot en ås i mitten. Vinden är isolerad och därför är ej hela taklaget synligt.

Inredning och inventarier

Årtal när inventarierna har tillverkats finns inte angivet i inventarieförteckningen. Där årtal inte angivits antas inredningen komma från 1931 när kyrkan byggdes.

Altaret är av trä uppbyggt med ramverk och fyllningar, målat i grått och grårosa fyllningar. Altarskiva av gråmålat trä. Förmodligen från 1931.

Altarfönstret från 1975 är utfört av konstnär Yngve Nilsson från Osby. Fönstret är blyspröjsat med mönster av glas med många olika strukturer. Tre blå fält finns, övriga glas är vitt med struktur.

Krucifix av trä från Oberammergau köpt 1958.

Altarringen av målat trä är rak med grindar i ytterkanterna. Altarringen består av ett genombrutet räcke med brädor mellan underliggare av trä och tygklädd överliggare. Framför finns ett tygklätt knäfall. Förmodligen från 1931.

Dopfunten av målat trä är fyrsidig med avfasade hörn. Dopfunten är smal, pelarlik som vidgas något uppåt. Övre delen är utkragande med nedfällt dopfat. Fotplatta av tre skivor. Förmodligen från 1931. Målad i grått och rosa, troligen sekundär färg från 1967.

Predikstolen är tvåsidig och sammanbyggd med väggen. De två sidorna är uppbyggda med grått ramverk och fyllningar av brunlaserad plywood. Förmodligen från 1931.

Bänkinredningen är öppen. Gavlarna är rakt avskurna och består av ramverk med fyllning. Rygg och sits är släta. Fotstöd och psalmbokshylla är integrerade. Bänkarna är målade i ljusblått med svagt rosa speglar. Bruna dynor ligger i bänkarna. Förmodligen är bänkarna från 1931 men är senare ommålade. Enligt vaktmästaren var de tidigare bruna.

Orgeln kommer från Östlind och Almqvist. Organisten är vänd mot församlingen. Orgeln står dold bakom en uppbyggnad som är lika predikstolen.

Klockan hänger i den fristående klockstapeln utanför kyrkan. Klockan är gjuten 1962 hos M&E Ohlssons klockgjuteri i Ystad.

Övrigt

Två vävda bonader från 1975 av Märta Måås Fjätterströms ateljé i Båstad.

Tomten

Kyrkan saknar kyrkogård. Tomten är omgärdad av en mur mot söder och öster byggd

omkring 1933. Muren av gråsten är murad med bruk och putsad på insidan. Ovansidan är täckt med röda tegelpannor. En dubbel smidesgrind i muren finns mittför entrén i söder. Längs södersidan finns en rad med stora lönnar. Tomten är grässådd runt kyrkan utan speciella gångar. Bland annat björk och lönn växer på tomten. I väster finns en grusad parkering.

Byggnader på tomten

Den fristående klockstapeln i öster är en öppen träkonstruktion med en övre täckt del med sadeltak och gavlar belagda med tjärade spån. Konstruktionen består av sex snedsträvor och två mittstolpar som står på en träram. Allt virke är mycket kraftigt.

Ett enkelt förråd står i norr på tomten. Fasaden är av träpanel med falu rödfärg och tak av korrugerad plåt.

Kulturhistorisk karaktärisering

Mellan 1945 och 2000 byggdes omkring 700 nya kyrkor i Sverige. De flesta av dessa var småkyrkor som uppfördes i nya stadsdelar i de växande städerna. Värsjö är en tidig småkyrka och ovanlig genom att den ligger på landsbygden.

Värsjö kapell eller småkyrka har kommit till av bybornas engagemang för en gudstjänstlokal i sin egen by. Byn tillhörde fram till 1952 Röke socken och Röke kyrka låg alltför långt bort.

Kyrkan är en vinkelbyggnad i ett och ett halvt plan byggd 1931. Fasaden är i gulmålad träpanel och sadeltaket är täckt med röda tegelpannor. Fönstren är vita spröjsade träfönster. Den fristående klockstapeln, korsen på gavelspetsarna och korfönstret är det som signalerar kyrka annars skulle det kunna vara ett bostadshus. Byggnaden har kvar sin exteriör från 1931 förutom tillbyggt entrétak och tyvärr utbytt ytterdörr.

Byggnaden innehåller kyrksal, samlingsal, kapprum, kök och på ovanvåningen en lägenhet. Kyrksalen är en enkel ljus sal med ett vinklat innertak som ett flackt sadeltak. Genomgående i huset är brädgolv och bröstningspanel med ramverk och brunlaserad plywood på väggarna vilket även återkommer i predikstolen och runt orgeln.

I interiören i byggnaden finns vackra snickerier med spegeldörrar och profilerade foder. Fönstren har smäckra dimensioner, profilerade spröjsar och skimrande glas. Interiören är förmodligen original från 1931 som uttrycker sin tid men har en ny färgsättning. Inventarierna i kyrkorummet är enkla men samstämmiga.

Kyrkan har ett samhällshistoriskt värde genom att den visar på den expansion som Vårsjö fick i och med järnvägen och det engagemang som fanns hos invånarna för att få en egen gudstjänstlokal.

Rekommendationer

- Vid framtida renovering värna dörrar, invändiga snickerier, paneler och fönster. Färgsättningen med rosa inslag kan ses över.
- Kyrkan har bruksvärde så länge Vårsjöborna är engagerade i den. När engagemanget inte finns kan den säljas som bostad eller samlingslokal.

Skydd m.m.

Kyrkan/kyrkogården skyddas som kyrkligt kulturminne enl. 4 kap. kulturmiljölagen. Anläggningen ligger inom riksintresse för framtida järnväg Europabanan.

Källor och litteratur

Skåne, Landskapets kyrkor, red. Markus Dahlberg & Ingrid Sjöström, RAÄ, 2015

Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelsehistoria, Riksantikvarieämbetet, 2008

Bland stengården och slättergubbar, tillägg till ÖP07, Örkelljunga kommun

<http://www.lansstyrelsen.se/skane/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/landskapsvard/kulturmiljoprogram/sarskilt-vardefulla-kulturmiljoer-i-skane/orkelljunga/Pages/Varsjo.aspx>

<http://www.hd.se/2012-08-18/kyrka-i-orkelljunga-kan-laggas-ner>

<http://www.lansstyrelsen.se/skane/sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/landskapsvard/kulturmiljoprogram/oversiktliga-kommunbeskrivningar/Pages/Orkelljunga.aspx>

Översiktsplan ÖP07, Örkelljunga kommun, 2007

<http://www.hembygd.se/varsjo/kort-historik-om-varsjo-av-stephan-sward/>

Övriga uppgifter

Denna rapport, en kulturhistorisk karaktäristik och bedömning av Vårsjö kapell, Åsbo kontrakt, har upprättats av:

Kristina Simonsson, Arkitekt SAR/MSA, (rapportförfattare, foto, inventering)

Karl Johan Kember, Arkitekt SAR/MSA, (granskning) Cert. sakkunnig avseende kulturvården,

JAIS arkitekter AB, Sundstorget 3, 251 21 Helsingborg, 042-14 92 30, www.jais.se

Inventeringsdatum: 2016-09-29

Färdigställd rapport: 2016-11-21

Värsjö kapell - byggnadsbeskrivning

Stomme:	Trä
Fasadmaterial:	Träpanel-locklistpanel
Fasadkulör:	Gul
Takform:	Sadeltak, med dubbla fall
Taktäckningsmaterial:	Takpannor-lertegel
Byggnadsdel:	Kyrkodel Samlingssal